

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1. Γιατί η ηθική αρετή σχετίζεται με την ευχαρίστηση και τη δυσαρέσκεια· γιατί εξαιτίας της ευχαρίστησης, κάνουμε τα ασημαντα πράγματα, ενώ εξαιτίας της δυσαρέσκειας μένουμε μακριά από τα καλά. Γι' αυτό από τη μικρή μας ηλικία πρέπει να διαπαιδαγωγούμαστε έτσι, όπως λέει ο Πλάτων, ώστε να ευχαριστιόμαστε και να δυσαρεστούμαστε με όσα πρέπει· γιατί αυτή είναι η σωστή παιδεία.

Δεν πρέπει όμως να το πούμε μόνο έτσι, ότι η αρετή είναι «έξη», αλλά (πρέπει να πούμε) και τι λογής «έξη» είναι. Πρέπει λοιπόν να πούμε πως η κάθε αρετή, όποιου πράγματος είναι αρετή, και το ίδιο το πράγμα το κάνει να φτάσει στην πιο τέλεια κατάσταση του και (επιπλέον) το βοηθάει να εκτελέσει με τον σωστό τρόπο το έργο του, όπως για παράδειγμα η αρετή του ματιού και το ίδιο το μάτι το κάνει αξιόλογο* αλλά και το έργο αυτού, αφού με την αρετή του ματιού βλέπουμε καλά. Όμοια η αρετή του αλόγου κάνει το ίδιο το άλογο τέλειο και ικανό να τρέξει και να κρατήσει τον αναβάτη και να σταθεί αντιμέτωπο με τους εχθρούς. Αν λοιπόν έτσι έχει το πράγμα σε κάθε περίπτωση, τότε και του ανθρώπου η αρετή θα είναι η «έξη» από την οποία ξεκινά και το ότι ο άνθρωπος γίνεται καλός και το ότι θα μπορέσει να εκτελέσει καλά το έργο που του ανήκει.

B1. Στην ενότητα αυτή ο Αριστοτέλης επισημαίνει τη στενή σχέση της ηθικής αρετής με την ηδονή ή τη λύπη. Κατά τον Αριστοτέλη «ηδονή» είναι η χαρά και η ευχαρίστηση που προκαλούν οι πράξεις της αρετής. Υπάρχει, βέβαια, και η ηδονή που συνοδεύει, συχνά, και τις ευτελείς πράξεις μας και η οποία μας παρασύρει σ' αυτές. Για την ευχαρίστηση που προέρχεται από σωματικό ερέθισμα ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τον όρο «σωματικά ήδοναί».

«Λύπη» είναι η στενοχώρια και η δυσαρέσκεια που συνοδεύει τις ευτελείς πράξεις μας, οι οποίες αντίκεινται στην αρετή. Όπως συμβαίνει και με την ηδονή, είναι δυνατό, επίσης συχνά, να νιώθουμε λύπη και για όμορφες πράξεις και ενέργειες μας, πράγμα που μας κάνει να τις αποφεύγουμε.

Κατά την άποψη του Αριστοτέλη, εκείνο που αποδεικνύει ότι ο άνθρωπος έχει πια διαμορφώσει τις έξεις του, τα μόνιμα δηλαδή στοιχεία του χαρακτήρα του, είναι η ευχαρίστηση ή η δυσαρέσκεια που συνοδεύει τις πράξεις του. Για να γίνει σαφέστερος αναφέρει δύο παραδείγματα· το πρώτο με βάση τα συναισθήματα κάποιου που απέχει από ευτελείς πράξεις και το δεύτερο με βάση τα συναισθήματα κάποιου που ενεργεί σύμφωνα με την αρετή.

Εκείνος που μένει μακριά από τις σωματικές ηδονές και αυτό του προκαλεί ευχαρίστηση, είναι άνθρωπος σώφρων. Όποιος δυσαρεστείται με την αποχή από τις σωματικές ηδονές είναι ακόλαστος. Όποιος, πάλι, στέκεται να αντιμετωπίσει όλα τα επικίνδυνα πράγματα και αυτό

του προκαλεί ευχαρίστηση ή, έστω, δεν τον δυσαρεστεί, είναι ανδρείος. Αν η αντιμετώπιση των κινδύνων τον δυσαρεστεί, είναι δειλός.

Με τα παραδείγματα αυτά ο Αριστοτέλης παρουσιάζει ένα «αλάνθαστο αποδεικτικό στοιχείο» με το οποίο ο άνθρωπος μπορεί να διαπιστώσει αν οι ενέργειες του και η πορεία του είναι ορθές κι αν ο ίδιος κατευθύνεται στο δρόμο που τον οδηγεί στην αρετή ή στο αντίθετο της, την κακία. Το αποδεικτικό αυτό στοιχείο είναι η ευχαρίστηση ή η δυσαρέσκεια που συνοδεύει τις πράξεις μας. Αν δηλαδή το άτομο ενεργεί με κάποιο τρόπο και αυτό του προκαλεί ευχαρίστηση, αυτό σημαίνει ότι οι ενέργειες του είναι σωστές· αν, αντίθετα, οι ενέργειες του του προκαλούν δυσαρέσκεια και λύπη, αυτό σημαίνει πως απέχει πολύ από την αρετή.

Προχωρώντας, μάλιστα, πιο πέρα το συλλογισμό του ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι, αν κάποιος απέχει απλώς από τις σωματικές π.χ. ηδονές, δε σημαίνει ότι είναι σώφρων άνθρωπος· δικαιούται αυτόν το χαρακτηρισμό, αν η αποχή από τις σωματικές ηδονές του προκαλεί ευχαρίστηση και χαρά. Αν μάλιστα η αποχή από τις σωματικές ηδονές του προκαλεί λύπη και στενοχώρια, τότε, παρά την αποχή του, λέγεται (και είναι) ακόλαστος. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με την ανδρεία· ανδρείος είναι αυτός που υπομένει τα δεινά και αυτό του προκαλεί χαρά και ευχαρίστηση ή, τουλάχιστον, δεν του προκαλεί λύπη. Αν το να υπομένει τα δεινά του προκαλεί λύπη, τότε είναι δειλός, έστω κι αν τα υπομένει. Η άποψη, εξάλλου, ότι «αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις εἰσὶν ἡδέϊαι» που διατυπώνει σε άλλο σημείο του έργου του ανταποκρίνεται πλήρως στα παραδείγματα που χρησιμοποιεί. Παρατηρούμε ότι ο Αριστοτέλης συνδέει στενά την ηθική με την ψυχολογία, προβάλλοντας την άποψη ότι κάθε πράξη τη συνοδεύει ένα ευχάριστο ή ένα δυσάρεστο συναίσθημα. Η σύνδεση αυτή δεν είναι τυχαία, αφού ο Αριστοτέλης είναι ο πρώτος που ασχολήθηκε συστηματικά με την έρευνα θεμάτων που άπτονται του ενδιαφέροντος της σύγχρονης ψυχολογίας, γι' αυτό και θεωρείται από πολλούς ως ο πατέρας της ψυχολογίας. Τη σύνδεση της ηθικής με τα συναισθήματα και τις επιθυμίες συναντούμε και στον Πλάτωνα. Ο δάσκαλος του Αριστοτέλη διδάσκει ότι αἱ ἡδοναὶ καὶ αἱ λύπαι ἐπηρεάζουσιν ἀποφασιστικὰ τὴ ζωὴ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινῶν: «νόμων δε περί διασκοπούμενων ἀνθρώπων ὀλίγου πᾶσα ἐστὶ ἡ σκέψις περί τε τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς λύπας ἐν τε πόλεσιν καὶ ἐν ἰδίῳ ἡθεσιν (= ὅταν οἱ ἄνθρωποι συζητοῦν γὰ νόμους, ὅλη τους σχεδόν η συζήτηση είναι για το τι είναι ευχάριστο και τι είναι λυπηρό και στις πόλεις τη ζωή και στων ανθρώπων το προσωπικό βίο) [Νόμοι 636]. Ο Αριστοτέλης όμως συστηματοποίησε περισσότερο από το δάσκαλο του την εξέταση των συναισθημάτων, και είδε τα συναισθήματα με λιγότερη, γενικά, αυστηρότητα από εκείνον. Τέλος, ο αριστοτελικός συσχετισμός της αρετής με τα συναισθήματα είναι αντίθετος με τη νοησιαρχική αντίληψη του Σωκράτη για την αρετή (η αρετή είναι γνώση, ουδείς εκών κακός).

B2.Με τον όρο «ἕξις» (από το ρήμα ἔχω) εννοείται η επαναλαμβανόμενη ενέργεια που κάνει κάποιος άνθρωπος, για να προσδώσει κάποιο στοιχείο στο χαρακτήρα του. Όμως, εκτός από την ενέργεια που συνηθίζει να επαναλαμβάνει ο άνθρωπος, ἕξις είναι και το διαμορφωμένο πλέον – μετά από τις επαναλήψεις – στοιχείο του χαρακτήρα. Δηλαδή, ἕξις είναι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του ανθρώπου, οι ιδιότητες του χαρακτήρα του, οι οποίες αποκτήθηκαν με συνεχή επανάληψη, με εθισμό. Στα νέα ελληνικά, η λέξη ἕξις σημαίνει τη συνήθεια, δηλαδή ένα μόνιμο στοιχείο συμπεριφοράς, το οποίο έχει αποκτήσει ο άνθρωπος,

εξαιτίας της επανάληψης. Ως συνώνυμη λέξη στα νέα ελληνικά, θα χρησιμοποιούσαμε τη λέξη εθισμός. Ο Αριστοτέλης αναφέρεται στα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα, τα οποία διαμορφώνει ο άνθρωπος. Μάλιστα, ο φιλόσοφος τονίζει ότι αυτά τα μόνιμα στοιχεία δεν υπάρχουν εκ φύσεως στον άνθρωπο, αλλά, αντιθέτως, είναι στοιχεία που «γίνονται», που τα αποκτά, δηλαδή, ο άνθρωπος με επίμονη και συνειδητή επανάληψη. Ωστόσο, η επανάληψη ενεργειών δεν αφορά μόνο τις καλές και ενάρετες πράξεις, αλλά και τις αντίθετές τους. Για το λόγο αυτό μπορούμε να μιλούμε για καλές ή κακές ἔξεις («δεῖ δέ μή μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἔξεις, ἀλλά καί ποία τις»).

Με τον όρο **ἀρετή** ο Αριστοτέλης δεν εννοεί κάτι που υπάρχει μόνο στον άνθρωπο, αλλά μπορεί να το έχει κάθε πράγμα, συνεπώς δεν τη χρησιμοποιεί με την έννοια της ηθικότητας, αφού αποδίδει το χαρακτηριστικό της αρετής και σε άλλα όντα, εκτός του ανθρώπου, όπως το άλογο ή το μάτι «οἷον ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετή ... μείναι τους πολεμίους». Αρετή είναι η ιδιότητα εκείνη που μπορεί να διαθέτει κάθε ἔμψυχο ἢ ἀψυχο ὄν και η οποία το κάνει να είναι τέλειο και να επιτελεί σωστά το έργο του. Με απλά λόγια, θα λέγαμε ότι ένα αντικείμενο διαθέτει αρετή, όταν έχει φτάσει στην τέλεια μορφή του και κάνει σωστά το έργο, για το οποίο προορίζεται από τη φύση.

Η δεύτερη ιδιότητα της αρετής ενός πράγματος είναι ότι το βοηθά να επιτελέσει σωστά το έργο, το οποίο είναι προορισμένο γι' αυτό. Εδώ φαίνεται ο τελολογικός χαρακτήρας της αριστοτελικής φιλοσοφίας. Πρέπει να αναφέρουμε ότι βασική αντίληψη του Αριστοτέλη είναι ότι «ἡ φύσις οὐδέν ποιεῖ μάτην», τίποτα, δηλαδή, δεν κάνει η φύση άσκοπα. Αυτό σημαίνει ότι η φύση ανέθεσε σε καθετί σε αυτόν τον κόσμο ένα **ἔργον**, ένα συγκεκριμένο προορισμό· υπάρχει, λοιπόν, έργο του ὀφθαλμοῦ, έργο του ἵππου, έργο του ανθρώπου, έργο του χεριού και έργο του ποδιού. Η επιτέλεση, λοιπόν, από κάθε αντικείμενο -ἔμψυχο ἢ ἀψυχο- του έργου, για το οποίο προορίζεται, είναι το δεύτερο στοιχείο το οποίο χαρακτηρίζει την αρετή ενός πράγματος. Οι απόψεις αυτές του Αριστοτέλη, σχετικά με την ύπαρξη κάποιου έργου για το οποίο προορίζεται το καθετί, υπάρχουν και στην πλατωνική σκέψη, καθώς και στον Πλάτωνα διαβάζουμε: «ὀφθαλμῶν ... ἐστὶ τι ἔργον;» (= ποιο είναι το έργο των ματιών;), «δοκεῖ τί σοι εἶναι ἵππου ἔργον;» (= ποιο σου φαίνεται ότι είναι το έργο του αλόγου;). Επιστρέφοντας στον Αριστοτέλη, πρέπει να αναφέρουμε ότι σε άλλο σημείο των *«Ἠθικῶν Νικομαχείων»* κάνει λόγο για το έργο που επιτελεί ο κάθε επιμέρους «τεχνίτης» (αθλητής, αγαματοποιός, κιθαριστής). Έργο του αγαματοποιού είναι να κάνει καλά αγάλματα, του κιθαρίστα να παίζει καλή κιθάρα κ.λπ. Άρα, η αρετή του κάθε «τεχνίτη» είναι το να επιτελεί καλά την τέχνη του. Ωστόσο, εύλογα θα μπορούσε να δημιουργηθεί μια απορία: κάθε τεχνίτης, εκτός από το να έχει την ιδιότητα του τεχνίτη, εκτός, δηλαδή, από κιθαρίστα, αγαματοποιός κ.λπ., είναι πρώτα απ' όλα άνθρωπος· ποιο είναι, λοιπόν, το έργο του ανθρώπου; Ο Αριστοτέλης λέει ότι το έργο του ανθρώπου είναι η «ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου». Δηλαδή, το έργο του ανθρώπου είναι να ενεργεί σύμφωνα με τις επιταγές της λογικής, να κάνει ὅτι επιτάσσει ο ορθός λόγος. Ακόμα, όμως, και αν σε κάποιες περιπτώσεις αυτό που υπαγορεύει η λογική δεν είναι κάτι που μπορεί και θέλει να εκτελέσει ο άνθρωπος, τουλάχιστον θα πρέπει να μην ενεργεί αντίθετα με τη λογική, να μην πάει κόντρα σε αυτήν και ενεργεί παράλογα (ἢ μὴ ἄνευ λόγου).

B3. Βλ. εισαγωγή σχολ. βιβλίου σελίδα 141 «Εἴκοσι χρόνια ἔμεινε ὁ Αριστοτέλης στην Ακαδημία ... αν είναι να σωθεῖ ἡ ἀλήθεια;».

Β4.σχεδόν: ἕξις

αχάριστος: χαίρων

ασήμαντος: σημειῖον

ενδεής: δεῖ

πρόφαση: φησίν

διαμονή: μείναι

άρτιος: ἀρετῇ

τελεσίδικος: ἀποτελεῖ

δημαγωγός: ἤχθαι

καταδρομικό: δραμεῖν

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Στρατιώτες των Αθηναίων και των άλλων συμμάχων, ο αγώνας που θα γίνει θα είναι εξίσου κοινός για όλους και για τον καθένα χωριστά για τη σωτηρία και για την πατρίδα μας, όπως επίσης και για τους αντιπάλους· γιατί, εάν νικήσουμε στην επικείμενη ναυμαχία, θα μπορέσουμε να ξαναδούμε ο καθένας τη δική του πατρίδα. Οφείλουμε (ή πρέπει) όμως να μη χάνουμε το θάρρος μας, ούτε να παθαίνουμε ό,τι παθαίνουν οι πρωτόπειροι από τους ανθρώπους, οι οποίοι, όταν νικηθούν στους αρχικούς αγώνες (στις πρώτες μάχες), στο εξής έχουν μόνιμα (ή συνεχώς) την ελπίδα του φόβου ταυτόχρονα με τις συμφορές. Αλλ' όσοι από σας είστε Αθηναίοι, καθόσον έχετε μεγάλη εμπειρία στους πολέμους, και όσοι από εσάς είστε σύμμαχοι και συνεπώς διαρκείς σύντροφοι των αγώνων μας, θυμηθείτε τον παραλογισμό των πολέμων.

Γ2. ἀγών: τούς ἀγῶνας

ναυσίν: ᾧ ναῦ

ὄπερ: αἴσπερ

πρώτοις: προτέροις

σφαλέντες: τοῖς σφαλεῖσι

κρατήσωμεν: κράτει

ἐπιδεῖν: ἐφορᾶν

πάσχειν: πείσεται

ἔχουσιν: σχοίην

μνήσθητε: ἐμνήσθησαν

Γ3α)στρατιῶται: επιθετικός προσδιορισμός στο «ἄνδρες»

τῶ : δοτική προσωπική

ἄθυμειν: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα «χρή»

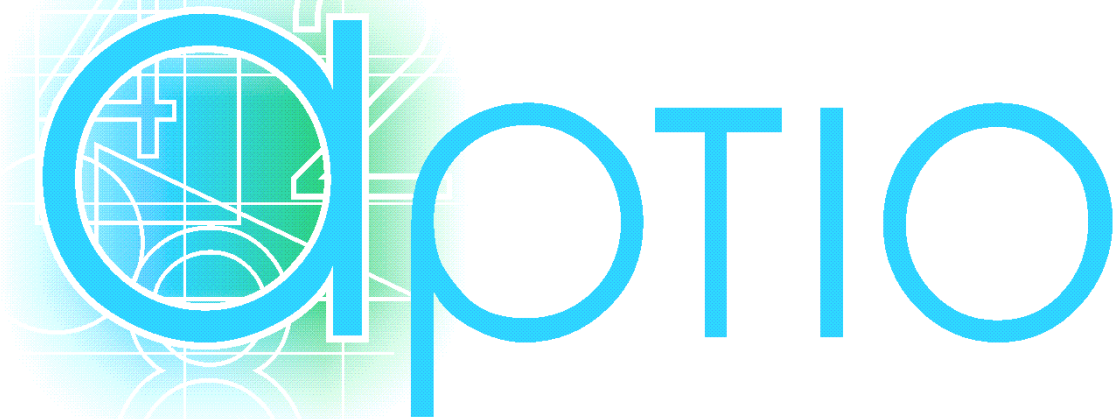
τῶν ἀνθρώπων: γενική διαίρετική στο ἀπειρότατοι

ταῖς ξυμφοραῖς: δοτική αντικειμενική από το ὁμοίαν

παραλόγων: αντικείμενο στο ρήμα «μνήσθητε»

Γ3β)Ο Νικίας εἶπεν ὅτι, εἰ κρατήσαιεν/κρατήσειαν ταῖς ναυσί, εἴη τῶ τήν ὑπάρχουσαν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν.

Ὁ Νικίας εἶπεν εἰ κρατήσαιεν/κρατήσειαν ταῖς ναυσί, εἶναι τῶ τήν ὑπάρχουσαν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν.



ΟΡΟΤΙΟ